

ВІДГУК

офіційного опонента проф. Ситченка А. Л.

на дисертаційне дослідження «**Методика контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі**»

Тригуб І. А. на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська література). м. Миколаїв, 2021 р.

Актуальність дисертаційного дослідження Тригуб І. А. зумовлюється необхідністю поліпшення літературної освіти на концептуальних засадах реформування української школи, зокрема старшої, та перевагами вивчення літературного твору в широкому контексті світової культури. Оскільки метою освіти, як переконував ще у ХІХ ст. український педагог і філософ П. Юркевич, є формування інтелектуально-емоційної сфери, то, підкреслимо, реалізується вона насамперед у процесі осягнення художнього твору, літератури як мистецтва слова загалом. У контексті дослідження йдеться про поглиблене вивчення творів, що посилює їхній духовний вплив на читачів-учнів.

Виклад дисертаційного матеріалу доцільно скомпонований, передбачає висвітлення обов'язкових відомостей, що дають виразне уявлення про характер його змісту. Текст роботи складається з трьох розділів, у яких послідовно розкриваються концептуальні основи проблематики дослідження, висвітлюється стан навчально-методичного забезпечення контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі, описується методика контекстного вивчення літературних курсів за вибором, пропонованих у профільній школі, та висвітлюються її позитивні результати. Таку конструкцію дисертації вважаємо цілком виправданою.

У вступній частині дисертації здобувачка раціонально визначила мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, методи наукової роботи, охарактеризувала інші обов'язкові елементи, що дає належне уявлення про

зміст і значущість представленого матеріалу. Звертає на себе увагу структурно визначена новизна результатів дослідження, їх вагоме теоретичне й практичне значення. Помітно, що дисертаційні матеріали належно апробовані й широко представлені в науковій періодиці.

У *першому* розділі – «Концептуальні основи контекстного вивчення української літератури в умовах профільного навчання» – переконливо визначено: а) сутність і специфіку профільної диференціації літературної освіти школярів; б) філософсько-культурологічні та літературознавчі передумови проблеми дослідження; в) психолого-педагогічні й методичні засади контекстного вивчення творів української літератури в профільній школі.

Дисертантка слушно мотивує досліджувану проблему завданнями диференціації навчання літератури та варіативності змісту предметної освіти, перебудовою у зв'язку з цим форм і методів навчальної діяльності в профільних класах. Історія питання, висвітлена в розділі, засвідчує значний і досить тривалий фаховий інтерес до проблеми профільного навчання, дає змогу правильно визначити його сутність як засобу диференціації та індивідуалізації особистісно зорієнтованого компетентнісного предметного навчання, знайти для цього додаткові аргументи в сучасних державних документах про школу та літературу в ній. Виразність концептуальної основи дослідження забезпечується ґрунтовним поясненням основних термінів і понять: профільного навчання, навчального профілю, профільної диференціації навчання, профільного рівня, курсів за вибором, спеціальних та факультативних курсів тощо.

Стосовно філософських, культурологічних і літературознавчих передумов досліджуваної проблеми, Тригуб І. А. звертає увагу на тлумачення контексту як системи умов пізнання явищ і закономірностей дійсності та розвитку особистості, що є предметом основних гуманітарних та суспільних наук. Дисертантка спирається на тлумачення поняття контексту і його функціонування в літературознавстві (М. Бахтін, І. Гюббенет А. Єсін,

Є. Нахлік, В. Погребенник, Г. Сивокінь, О. Чирков та ін.), що переконує «у необхідності розгляду художнього твору в широкому контекстному оточенні» (с. 61).

Дослідниця слушно визначає перший рівень контексту літературного твору, що реалізується у взаємозв'язках його змісту і форми (внутрішні умови пізнання твору) та пізнається через декодування тексту (В. Марко, О. Потебня, К. Фролова). Водночас здобувачка підкреслює, що об'єктивація пізнання твору значно підвищується завдяки розгляду його в широкому контекстному середовищі. У дисертації послідовно актуалізуються біографічний, історико-літературний, культурологічний та інші контексти, як важливі складники зовнішніх умов творення та пізнання літературних явищ.

У розробленні методики контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі Тригуб І. А. враховує такі ключові психолого-педагогічні передумови: а) психорозумові особливості учнів старшої школи; б) психологічну теорію асоціативності формування знань і вмінь (Ю. Самарін); в) концепцію психічного розвитку особистості в умовах навчально-виховного процесу (Г. Костюк, І. Якиманська); психологічні особливості художнього сприймання (Л. Рожина, О. Никифорова), а також теорію змістового узагальнення знань (Д. Ельконін, В. Давидов) та поетапного формування розумових дій (П. Гальперін), що створює міцні опори для власних концептів.

Психологічні ідеї розвитку особистості учнів знайшли в дисертації доречне педагогічне застосування з погляду планованого й керованого (проектованого) навчального процесу (С. Гончаренко, О. Пехота, В. Паламарчук, С. Подмазін), особистісно зорієнтованого компетентнісного навчання (Н. Бібик, І. Зимняя, О. Локшина, О. Савченко, А. Хуторської), саморегуляції навчальної діяльності та саморозвитку учнів (О. Вишневський), що складає міцний фундамент методичного досягнення та розв'язання поставленої проблеми.

Методичні основи контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі є предметом особливої уваги здобувача. У ході дослідження встановлено, що проблема контекстного вивчення літератури розглядається методистами в різних аспектах: історичному, біографічному, літературному та загальномистецькому (Н. Волошина, С. Жила, Г. Токмань); теоретичному, біографічному та історико-літературному (А. Градовський, Ю. Бондаренко); контекстуальному (Л. Мірошниченко); біографічному, історико-генетичному та історико-функціональному (Є. Пасічник); історико-біографічному, естетичному та особистісному (А. Ситченко); біографічному (В. Гладишев, О. Куцевол), літературознавчому, культурологічному та особистісно-значущому (В. Гладишев), культурно-мистецькому (Т. Яценко) та ін. Різні погляди вчених на складники контекстного вивчення твору спонукали педагогиню до теоретико-практичного моделювання методики цілісного контекстного вивчення української літератури в профільній школі у системі курсів за вибором.

У *другому* розділі дисертаційного тексту – «Проблема контекстного вивчення творів української літератури в шкільній практиці профільного навчання» – ґрунтовно проаналізоване програмове та навчально-методичне забезпечення контекстного вивчення української літератури в старшій школі, а також проведені констатувальні зрізи, що дало змогу дисертантці визначити стан проблеми в шкільній практиці та побудувати теоретично обґрунтовану й практично доцільну методику цієї роботи в профільних класах із застосування предметних курсів за вибором.

Прозоро й переконливо представлені не лише результати експериментальної роботи, а й процес її та умови проведення. Обрані зрозумілі критерії, до кожного з них визначені відповідні показники й засоби діагностики. До кожного показника відповідного критерію, – пояснює дисертантка, – визначено різні види навчальної діяльності, що в цілому допомагає уявити експериментальний процес та його інструментарій. Обрані

в дослідженні критерії та їх показники сприяли об'єктивному й доказовому визначенню актуальних рівнів здатності й готовності учнів до контекстного сприйняття творів української літератури, переконують у доцільності значного поліпшення цієї роботи в старшій школі, яка цілеспрямовано змінюється в профільному аспекті.

У *третьому* розділі – «Методика контекстного вивчення української літератури на профільному рівні» – висвітлюється авторська методика цієї роботи, описується експериментальна робота з проблеми та аналізуються результати експериментального дослідження. Здобувачка послідовно характеризує основні складники методичної системи, приділяючи належну увагу обопільній діяльності вчителя й учнів у процесі експериментального навчання. Виправданим вважаємо вибір загальнодидактичних і специфічних принципів контекстного навчання, із яких базовими обґрунтовано визначені принципи диференціації навчання, контекстного вивчення твору та інтеграції змісту й форм літературної освіти.

Формувальний процес представлений дисертанткою поетапно, як такий, що відбувається протягом усіх етапів роботи над виучуваним твором і водночас передбачає етапи формування розумових дій читачів учнів. Відбувається це з огляду на аспектні проблеми контекстного вивчення твору, яким відповідають типи навчальних завдань, виконання яких приводить до розвитку в учнів очікуваної здатності до опрацювання літературних творів у широкому контекстному середовищі на інтегрованій методичній основі, що відповідає визначеним вище психолого-педагогічним передумовам побудови ефективного розвивального навчального процесу.

Загалом експериментальне навчання довело практичну доцільність застосування розробленої в дослідженні методики у предметній дидактиці та шкільній практиці. Літературні курси за вибором, запропоновані здобувачкою, забезпечують якісне змістове наповнення предметного курсу в профільних класах, а представлена до захисту авторська методична система в достатній мірі сприятлива для його засвоєння й розвитку в умовах

контекстного підходу до особистісно зорієнтованого навчання. Зважаємо на широку експериментальну базу, детально розроблену програму формувального навчання та відповідні засоби й умови його успішного проведення.

Матеріали дослідження пройшли широку апробацію, опубліковані у 27 наукових працях. До всіх розділів тексту складені відповідні висновки; загальні висновки відповідають поставленим завданням у дослідженні та засвідчують його вагомі результати. Зміст дисертації відповідає основним положенням її автореферату, в якому розкриваються матеріали й результати виконаної роботи.

Водночас є зауваження стосовно представленої дисертаційної роботи:

1. Розкриваючи методичні засади проблеми та розробляючи власну теоретичну модель, здобувачці варто було б завважити концепти активних і пасивних методів Г. Ващенко, антитезу догматичного й емпіричного методів О. Дорошкевича, ідеї В. Данилова стосовно ролі формального аспекту освіти у навчанні літератури.

2. Висвітлюючи методи і прийоми навчання літератури в старшій школі, доцільно більше уваги приділити інтерактивним способам цієї роботи («мозковий штурм», «кейс»-метод, метод проєктів тощо), при всіх застереженнях щодо інтерактивних методик.

3. Цікаво було б порушити питання стосовно *психологічного контексту* вивчення літературного твору, зважаючи як на психологію автора та героїв його творів, так і на закономірності художнього сприймання, психічного розвитку особистості й психологічний метод у літературознавстві, що стосуватиметься як першого, внутрішнього, так і другого, зовнішнього рівнів контекстного вивчення твору.

4. У тексті роботи доцільно надати загальний перелік літературних творів, які використано в експериментальному дослідженні з указівкою на

відповідні контексти їх вивчення. Варто це було показати у відповідній таблиці.

5. Потребує глибшого пояснення вживаний у дослідженні термін «елементарний» стосовно низького рівня навчальних досягнень школярів.

Втім, висловлені зауваження не знижують якості наукової роботи, мають дискусійний характер і відкривають нові перспективи цього дослідження.

ВИСНОВОК: дисертаційна робота «**Методика контекстного вивчення української літератури в системі курсів за вибором у профільній школі**» є завершеним, науково вартісним і практично значущим самостійним дослідженням, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок присудження наукових ступенів» від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами), а дисертант – Тригуб Ірина Анатоліївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська література).

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор
кафедри української мови і літератури
МНУ імені В. О. Сухомлинського

А. Ситченко

